

УДК 342.565.2

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.4.13>

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ЄДИНОГО ГРОМАДЯНСТВА: ПРАВОДОКТРИНАЛЬНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Томкіна Олена Олексіївна,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем
правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

Стаття присвячена теоретико-правовому аналізу питань щодо змісту й обсягу поняття «єдине громадянство», яке застосоване у статті 4 Конституції України, а також щодо наявності (відсутності) права громадянина України на набуття громадянства іншої держави й одночасне перебування у громадянстві (підданстві) однієї або кількох держав.

Констатується, що праводоктринальна інтерпретація конституційного принципу єдиного громадянства в Україні є неоднозначною, а наукова думка щодо поняття «єдине громадянство» розбіжною. Тож офіційне тлумачення Конституційним Судом України статті 4 Конституції України в аспекті положення про те, що в Україні існує єдине громадянство, є давно назрілим і матиме велике юридичне значення.

Зазначається, що сутнісну основу конституційного принципу єдиного громадянства в Україні становить передусім конституційна засада унітаризму. Тому за цим принципом виключається можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України, не допускається існування регіонального, подвійного та множинного громадянства в Україні.

Водночас Україна, хоч і не визнає правових наслідків множинного громадянства, але і не забороняє його. Підкреслюється, що громадянство не просто правовий взаємозв'язок людини і держави, а є невід'ємним правом людини, що його держава зобов'язана визнавати, поважати і забезпечувати. Право кожної особи на громадянство визнається першим із принципів громадянства Європейської конвенції про громадянство 1997 року.

Робиться висновок, що громадянин України має право на набуття громадянства іншої держави й може водночас перебувати у громадянстві (підданстві) однієї або кількох держав, але доки стан множинного громадянства не буде припинено.

Ключові слова: єдине громадянство, принцип унітаризму, подвійне громадянство, множинне громадянство, право на громадянство.

Tomkina Olena. The constitutional principle of single citizenship: legal doctrine interpretation

The article is devoted to the theoretical and legal analysis of issues related to the content and volume of the concept of "single citizenship", used in the Article 4 of the Constitution of Ukraine, as well as to the having (not having) of the right of a citizen of Ukraine to acquire the citizenship of another state and simultaneously residence in the citizenship (citizenship) of one or several states.

It is stated that the jurisprudential interpretation of the constitutional principle of single citizenship in Ukraine is ambiguous, and the scientific opinion regarding the concept of "single citizenship" is divergent. Therefore, the official interpretation by the Constitutional Court of Ukraine of Article 4 of the Constitution of Ukraine that there is a single citizenship in Ukraine, is long overdue and has important legal significance.

It is noted that the essential basis of the constitutional principle of single citizenship in Ukraine is, first of all, the constitutional basis of unitarism. Therefore, according to this principle, the possibility of the existence of citizenship of administrative-territorial units of Ukraine is excluded, the existence of regional, dual and multiple citizenship in Ukraine is not allowed.

At the same time, Ukraine, although it does not recognize the legal consequences of multiple citizenship, does not prohibit it either. It is emphasized that citizenship is not just a legal

relationship between a person and the state, but is an inalienable right of a person that his state is obliged to recognize, respect and provide. The right of every person to citizenship is recognized as the first of the citizenship principles of the European Convention on Citizenship 1997 year.

It is concluded that a citizen of Ukraine has the right to acquire the citizenship of another state and can simultaneously have the citizenship of one or more states, but until the state of multiple citizenship is terminated.

Key words: *single citizenship, principle of unitarism, dual citizenship, multiple citizenship, right to citizenship.*

Понад рік на розгляді Конституційного Суду України (далі – КСУ) перебуває справа за конституційним поданням 99 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення ст. 4 Конституції України в аспекті положення про те, що в Україні існує єдине громадянство.

Потреба в офіційному тлумаченні обґрунтовується неможливістю вирішення порушених у конституційному поданні питань існуючими способами усунення правових колізій, існуванням різних правових поглядів на їх вирішення, а також поданням Президентом України проекту закону про внесення змін до Закону України «Про громадянство» щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України (№ 6368 від 2 грудня 2021 р.), ухвалення якого, як зазначають суб'єкти права на конституційне подання, матиме наслідком легалізацію в Україні множинного громадянства, що суперечитиме, на їхню думку, конституційному принципу єдиного громадянства.

Вищезгадане конституційне подання актуалізувало низку питань, пов'язаних із праводоктринальною інтерпретацією зазначеного конституційного принципу. Науковий аналіз деяких із них проведений на запит КСУ членами Науково-консультативної ради КСУ – доктором юридичних наук, професором, членом-кореспондентом НАПрН України, заслуженим юристом України, Анатолієм Колодієм і авторкою цієї статті.

Отже, метою статті є теоретико-правовий аналіз питань щодо змісту та обсягу поняття «єдине громадянство», яке застосоване у ст. 4 Конституції України, а також щодо наявності (відсутності) права громадянина України на набуття громадянства іншої держави й одночасне перебування у громадянстві (підданстві) однієї або кількох держав.

В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства

України визначаються законом (ст. 4 Конституції України[1]).

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про громадянство України» принцип єдиного громадянства означає громадянство держави Україна, що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України [2].

Конституційна норма-принцип «в Україні існує єдине громадянство» на перший погляд є досить зрозумілою: принцип єдиного громадянства, на думку багатьох, означає, що в Україні неможливе існування подвійного громадянства, тобто громадяни України за жодних обставин не можуть мати громадянство іншої держави. Але насправді не все так просто [3, с. 96].

Праводоктринальна інтерпретація конституційного принципу єдиного громадянства в Україні є неоднозначною, а наукова думка щодо поняття «єдине громадянство» – розбіжною. Зокрема, автори одного з науково-практичних коментарів Конституції України пишуть, що принцип єдиного громадянства означає, по-перше, що громадянин України не може мати громадянство іншої держави (чи кількох держав), по-друге, окремі адміністративно-територіальні одиниці (зокрема, Автономна Республіка Крим чи будь-яка область) не можуть мати свого громадянства [4, с. 25–26].

Аналогічної думки дотримуються автори деяких підручників із конституційного права України: принцип єдиного громадянства не тільки виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць, а і не допускає

існування подвійного громадянства. Тобто громадянин України не може водночас мати громадянство іншої держави [5, с. 75]. Як зауважує Д.В. Тисячний, у стандарті єдиного громадянства держави Україна, який виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України, відображається позиція держави щодо подвійності громадянства, яке забороняється [6, с. 87]. Інакше кажучи, Україна виходить із принципу єдиного громадянства, що передбачає неможливість одночасного перебування особи у громадянстві кількох держав.

Водночас виникнення стану множинності громадянства зазвичай може бути пов'язано з колізією законодавства. Такий стан долається шляхом укладання міждержавних угод про усунення подвійного громадянства [7, с. 388]. Такий підхід щодо розуміння «єдиного громадянства» пропонувався прямо закріпити в законі. Зокрема, у проєкті закону України реєстр. № 3102-1 від 18 листопада 2008 р. передбачалося, що принцип єдиного громадянства «виключає можливість одночасного перебування фізичної особи у громадянстві (підданстві) двох і більше держав. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною до видання Указу Президента України про припинення громадянства він визнається лише громадянином України» [8].

Водночас у вітчизняній науковій літературі сформувалася й інша думка. Зокрема, автори підручника з конституційного права України за редакцією М.І. Козюбри вбачають у конституційному принципі єдиного громадянства в Україні два аспекти: внутрішній і зовнішній.

Внутрішній аспект унеможлиблює існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України, а зовнішній аспект означає невизнання правових наслідків множинного громадянства. Автори підручника роблять висновок, що позиція українського законодавця зводиться не до заборони подвійного громадянства, як це часто трактують у літературі, а до невизнання [9, с. 216–217]. Причому внутрішній аспект принципу єдиного громадянства впливає з унітарної форми територіального устрою держави Україна [10, с. 103].

Більшість держав, зокрема й Україна, як зазначає О.Ф. Фрицький, виходить із визнання виключності громадянства, тобто українська держава не визнає подвійного громадянства (біпатризму) [11, с. 128]. Інакше кажучи, природа принципу єдиного громадянства полягає в невизнанні Україною правових наслідків іноземного громадянства, наявного в її громадян, незважаючи на час, спосіб і обставини набуття іноземного громадянства. Цей принцип забезпечується не поведінкою фізичних осіб, які під страхом настання відповідальності повинні утримуватися від набуття іноземного громадянства, а державою, яка повинна забезпечувати рівність прав своїх громадян незалежно від наявності в них громадянств іноземних держав [10, с. 102].

Теза про єдине громадянство, на думку І.Д. Софінської, означає винятково те, що паспорти всіх громадян України однакові (без урахування регіональної ідентичності особи), але це зовсім не заперечує можливості подвійного (множинного) громадянства особи [12, с. 340].

В іншій праці ця вчена зазначила, що питання подвійного (множинного) громадянства потребує законодавчої впорядкованості, оскільки ні Загальна декларація прав людини 1948 р., ні Європейська конвенція про громадянство 1997 р. не уточнюють, скільки легально кожен може мати одночасно громадянств і чи є пріоритет щодо часу та способу їх набуття. Концепт «єдиного» громадянства не є тотожним чи синонімом до «одного» громадянства; не є антонімом до «подвійного» чи «множинного» громадянства, а тому не підмінює суті заборони його набуття [13, с. 71].

Подібний погляд на проблему має Н.Б. Кінаш, згідно з яким Україна не визнає наслідків подвійного громадянства, проте не забороняє подвійне громадянство як таке [14, с. 122–123]. Аналогічну позицію висловили автори одного з науково-практичних коментарів Конституції України, які пишуть, що де-юре в Україні визнається єдине громадянство. Але факт набуття одночасно громадянином України громадянства іншої країни не створює за законодавством України правових наслідків [15, с. 18].

Існує ще одна позиція, висловлена В.П. Суботенко, яка вважає, що принцип єдиного громадянства означає лише «гро-

мадянство держави Україна, що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України». Це кореспондує першому реченню п. 1 ст. 2 Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. № 2235-III. Два наступних речення розкривають «зміст принципу визнання лише власного громадянства, хоча цей принцип не названо як окремий принцип законодавства про громадянство». Учена вважає, що останній «не є складовою частиною принципу єдиного громадянства і також не впливає із принципу єдиного громадянства». Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р., як і закон будь-якої держави, не виключає виникнення випадків подвійного (множинного) громадянства, а наведені правила виключають можливість дискримінації громадян України, які водночас перебувають у громадянстві інших держав [16].

Варто погодитися з тим, що таке неодноманітне розуміння та застосування відповідної конституційної та законодавчої норми призводить до порушення принципу правової визначеності, непевності правового статусу біпатрида та подеколи неможливості практичної реалізації прав і свобод, пов'язаних із належністю до українського громадянства [10, с. 102].

Аналіз чинних нормативно-правових актів підтверджує вищезазначене і зумовлює такі висновки. Ст. 4 Конституції України викладена в розд. 1 «Загальні засади», який є особливим з погляду внесення до нього змін. Адже ч. 1 ст. 156 Конституції України передбачає, що законопроект про внесення змін до розд. 1 «Загальні засади», розд. 3 «Вибори. Референдум» і розд. 13 «Внесення змін до Конституції України» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його ухвалення не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України [1]. Це по-перше.

По-друге, принцип єдиного громадянства означає, що виключається можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України, тобто

може існувати тільки єдине громадянство держави Україна. Звідси можна стверджувати, що не допускається існування регіонального, подвійного та множинного громадянства в Україні.

По-третє, сутність цього принципу опосередковується також правилом, що якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Тобто Україна як держава не бере до уваги наявності у громадянина України громадянства або підданства іноземної держави, а вважає його лише своїм громадянином. Це забезпечує єдиний правовий статус для всіх громадян України й однаковий правовий зв'язок кожного громадянина з державою. Водночас треба врахувати норму, що викладена в п. 1 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про громадянство України», у якій установлено, що підставою для втрати громадянства України є добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття [2].

По-четверте, принцип єдиного громадянства також реалізується через припис, згідно з яким, якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Тобто іноземне громадянство іноземця, який набув громадянство України, не сприймається (не враховується) державою Україна. Саме у зв'язку із цим у п. 2 ч. 2 ст. 9, ч. 2 ст. 10 Закону України «Про громадянство України» і передбачається, що іноземці, які подали зобов'язання припинити іноземне громадянство, повинні подати документ про це, виданий уповноваженим органом відповідної держави, до уповноваженого органу України протягом двох років із моменту прийняття їх до громадянства України. Якщо іноземці, маючи всі передбачені законодавством цієї держави підстави для отримання такого документа, з незалежних від них причин не можуть отримати його, вони подають декларацію про відмову від іноземного громадянства [2].

Варто визнати, що принцип подвійного або множинного громадянства не визнається абсолютною більшістю зарубіжних законодавств, оскільки зумовлює труд-

нощі, пов'язані із чітким визначенням правового статусу громадянина та його взаємозв'язку з державою, особливо в частині, що стосується виконання обов'язків, наприклад відбування військової служби. Саме тому в міжнародному праві уклалися й укладаються міжнародні договори, які мають на меті реалізації принципу єдиного громадянства та подолання подвійного або множинного громадянства.

Так, Конвенція про скорочення безгромадянства 1961 р. [17] розглядає безгромадянство як явище, що має бути подолане, що забезпечить повноцінний правовий статус людини, його надійний захист. Конвенція про скорочення випадків багатогромадянства та про військову повинність у випадках багатогромадянства 1963 р. [18] уже у преамбулі передбачає, що випадки багатогромадянства можуть призвести до труднощів і що спільні дії зі скорочення, наскільки це можливо, числа випадків багатогромадянства між державами-членами відповідають цілям Ради Європи.

Щоправда, Європейська конвенція про громадянство 1997 р. допускає можливість існування подвійного та множинного громадянства, але розглядає його як виняток із загального правила. Зокрема, у цій Конвенції закріплено, що держава-учасниця дозволяє:

а) дітям, які автоматично набули різних громадянств при народженні, зберігати ці громадянства;

б) своїм громадянам мати інше громадянство, якщо це інше громадянство автоматично набувається у зв'язку зі вступом у шлюб.

До інших можливих випадків множинного громадянства належать положення вищезазначеної Конвенції, які не обмежують право кожної держави-учасниці встановлювати у своєму внутрішньодержавному праві:

а) зберігають чи втрачають громадянство її громадяни, які набувають або мають громадянство іншої держави;

б) чи пов'язано набуття або збереження її громадянства з відмовою від іншого громадянства або від його втрати.

Проголошується також, що держава-учасниця не може зумовлювати набуття або збереження її громадянства відмовою від іншого громадянства або його втратою,

якщо така відмова чи втрата є неможливою або не може розумно вимагатися. Окрім цього, ця Європейська конвенція передбачає також, що громадяни держави-учасниці, які мають інше громадянство, наділені на території держави-учасниці, у якій вони проживають, такими самими правами й обов'язками, як і громадяни цієї держави-учасниці [19].

Питання про те, чи має громадянин України згідно зі ст. 4 та іншими нормами Конституції України право на набуття громадянства іншої держави й одночасне перебування у громадянстві (підданстві) однієї або кількох держав, діалектично пов'язане з відповіддю на питання про сутність принципу єдиного громадянства в Україні. Проте через інтерпретаційні розбіжності щодо останнього допускаються й різні варіанти відповідей.

Ми виходимо з такого. Україна є унітарною державою (ч. 2 ст. 2 Конституції України [1]). Унітарна держава (від франц. *unitaire* – єдиний, від лат. *unitas* – єдність, єднання, єдине ціле) – держава, територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, що не мають статусу державних утворень, не мають ознак суверенітету, хоча окремі з них і можуть мати статус територіальної автономії. Лексичні значення слова «єдиний» такі: 1) один, без інших; 2) який становить собою внутрішню єдність; цілісний, неподільний; 3) тісно зближений, згуртований; 4) загальний, спільний для всіх; слова «єдність» – 1) тісний зв'язок, згуртованість, нерозривність, цілісність, неподільність; 2) поєднання в одному цілому, нерозривність зв'язку; 3) схожість, цілковита подібність; 4) спільність.

Виходячи з історії становлення та розвитку унітарних держав, найбільш тісний зв'язок принцип унітаризму має із принципом цілісності та недоторканості державної території в межах існуючого кордону; принципом єдиного громадянства; принципом державної мови та принципом державного сприяння консолідації української нації [20, с. 4–5].

У вітчизняній конституційній доктрині прийнято вважати, що унітарній Україні властиві такі ознаки:

– поділ держави суто на адміністративно-територіальні одиниці, які не мають

ознак державності та не користуються суверенітетом;

– єдина загальнодержавна Конституція України, дія якої поширюється на всю територію країни і яка має найвищу юридичну силу;

– єдина загальнодержавна система законодавства, яке ухвалюється виключно загальнодержавними органами і чинність якого поширюється на всю територію держави Україна;

– єдина система державних органів, повноваження яких поширюються на всю територію держави, на всіх фізичних і юридичних осіб;

– єдине загальнодержавне громадянство, яке означає, що адміністративно-територіальні одиниці в Україні не можуть мати свого громадянства;

– єдине право зносин з іншими державами, міжнародними органами й організаціями тільки на рівні всієї держави Україна, а не на рівні її окремих адміністративно-територіальних одиниць [21, с. 15–16].

Унітарність, пишуть автори монографії «Сучасний унітаризм: доктрина і практика», визначає важливу частину змісту громадянства України – єдність правового зв'язку особи і держави. Зв'язок принципу унітаризму та громадянства України полягає в тому, що унітарність державного устрою встановлює внутрішньодержавний аспект змісту єдиного громадянства, який проявляється в неможливості існування на території держави будь-яких інших видів публічної влади, окрім державної, між якими з фізичними особами міг би бути правовий зв'язок, аналогічний за змістом зв'язку громадянства; а також у тому, що згідно з п. 1 ст. 2 Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. принцип єдиного громадянства унеможливує існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України [22, с. 299–300].

Важливою тезою авторів цієї монографії є те, що для встановлення змісту, який вкладав законодавець у ст. 4 Конституції України, закріплюючи принцип єдиного громадянства та його зв'язок із принципом унітарної держави, варто звернутися до історії самого питання, зокрема історії запровадження громадянства Автономної Республіки Крим. Відомо, що 6 травня

1992 р. Верховною Радою Республіки Крим була ухвалена Конституція Республіки Крим, де були норми, що окреслювали кримське громадянство. Воно набувалося та втрачалося на підставі «Закону Республіки Крим». Проте свого піку законодавче оформлення кримського громадянства досягло 21 липня 1994 р., коли в першому читанні ухвалюється кримський Закон про громадянство. У ньому, окрім одного випадку, узагалі не згадувалася Україна – за ч. 2 ст. 3 «громадяни Російської Федерації та України, які постійно мешкали на території Республіки Крим» одночасно визнавалися «громадянами Республіки». Тож історія складних відносин між центром і автономією, зокрема і щодо запровадження інституту громадянства Республіки Крим, показує, чому саме на конституційному рівні було закріплено принцип унітарності української держави, його продовження у принципі єдиного громадянства та мету запровадження останнього. Саме тому, роблять висновок автори монографії, конституційний принцип єдиного громадянства варто розуміти як заборону існування на території держави будь-яких інших суверенних видів публічної влади, окрім державної, між якими з фізичними особами міг би бути правовий зв'язок, аналогічний за суттю та змістом зв'язку громадянства, тобто заборони існування громадянства територіальних одиниць України [22, с. 304].

Отже, сутнісну основу конституційного принципу єдиного громадянства в Україні становить передусім конституційна засада унітаризму, відповідно до якої Україна є цілісною, єдиною і неподільною в межах її території, державою.

Також варто зазначити, що Україна є демократична, правова держава (ст. 1 Конституції України), а відповідно до ч. 1 ст. 19 Конституції України) [1] правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Конституційні принципи набувають юридичної визначеності щодо способів правового регулювання стосовно поведінки різних за особливостями свого правового статусу учасників суспільних відносин у відповідних сферах державного та суспільного життя.

Це, по-перше, використання суб'єктивних прав і виконання обов'язків громадянами на підставі загальнодозвільного типу правового регулювання – «дозволено все, що прямо законом не заборонено», по-друге, чітке додержання вимог норм законодавства з боку держави, органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб на основі спеціально дозвільного типу правового регулювання – «дозволено лише те, що прямо передбачено в законі» [21, с. 140].

Законом України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. визначено, що громадянство України – правовий зв'язок між фізичною особою й Україною, що знаходить свій вияв у їхніх взаємних правах і обов'язках (ст. 1) [2]. Водночас громадянство не просто правовий взаємозв'язок людини і держави, а є невід'ємним правом людини, що його держава зобов'язана визнавати, поважати та забезпечувати [23, с. 139]. Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство. Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі. Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами (ст. 25 Конституції України) [1]. Право кожної особи на громадянство визнається першим із принципів громадянства Європейської конвенції про громадянство 1997 р. (ст. 4) [19].

Конституційне право на громадянство розглядається як структурний елемент правового статусу особи [23, с. 138; 7, с. 386]. В об'єктивному значенні конституційне право на громадянство – це система конституційно-правових норм, що становлять головний інститут конституційного права та є засобом інституціоналізації принципів взаємин держави і людини. У суб'єктивному розумінні – це можливість людини мати постійний, необмежений у просторі, політико-правовий зв'язок її з конкретною державою, заснований на юридичному визнанні державою цієї особи, унаслідок чого особа і держава набувають взаємних прав і обов'язків в обсязі та межах, передбачених Конституцією та законами держави [23, с. 138–139].

Україна враховує міжнародний досвід правового регулювання подвійного громадянства в національному законодавстві таким чином.

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про громадянство України» законодавство України про громадянство ґрунтується на принципах:

1) єдиного громадянства – громадянства держави Україна, що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. *Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України;*

2) запобігання виникненню випадків безгромадянства;

3) неможливості позбавлення громадянина України громадянства України;

4) визнання права громадянина України на зміну громадянства;

5) неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу із громадянином України або набуття громадянства України його дружиною (чоловіком) і автоматичного припинення громадянства України одним із подружжя внаслідок припинення шлюбу або припинення громадянства України другим із подружжя;

6) рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку та моменту набуття ними громадянства України;

7) збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України [2].

Отже, з ухваленням у 2001 р. Закону України «Про громадянство України» запроваджено зовнішній аспект принципу єдиного громадянства, який утілений у позиції єдиного однакового ставлення з боку держави до всіх громадян України, незалежно від того, чи мають вони іноземне громадянство [22, с. 305].

Згідно зі ст. 17 цього Закону громадянство України припиняється:

1) унаслідок виходу із громадянства України;

2) унаслідок втрати громадянства України;

3) за підставами, передбаченими міжнародними договорами України.

Зокрема, відповідно до ч. 12 ст. 18 Закону України «Про громадянство України» вихід із громадянства України допускається, якщо особа набула громадянство іншої держави або отримала документ, виданий уповноваженими органами іншої держави, про те, що громадянин України набуде її громадянство, якщо вийде із громадянства України [2]. Звертаємо увагу на те, що в цій нормі йдеться про право, а не обов'язок, особи на вихід із громадянства України, яке реалізується особою за заявочним принципом. Тож варто погодитися із твердженням, що припинення громадянства України внаслідок виходу з нього є результатом вільного волевиявлення особи, яка бажає набуття громадянства іншої держави [6, с. 88].

У ст. 20 Закону України «Про громадянство України» регламентовано питання щодо правосуб'єктності громадянина України, який подав заяву про вихід із громадянства України або щодо якого оформляється втрата громадянства. Так, громадянин України, який подав заяву про вихід із громадянства України або щодо якого оформляється втрата громадянства, до видання Указу Президента України про припинення громадянства України користується всіма правами і несе всі обов'язки громадянина України. Зі змісту цієї норми стає зрозумілим, що держава Україна допускає правову можливість одночасного перебування особи у громадянстві України та громадянстві іноземної держави.

Відповідно до ст. 19 цього Закону підставами для втрати громадянства України є:

1) добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття.

Добровільним набуттям громадянства іншої держави вважаються всі випадки, коли громадянин України для набуття громадянства іншої держави повинен був звертатися із заявою чи клопотанням про таке набуття відповідно до порядку, встановленого національним законодавством держави, громадянство якої набуто.

Не вважаються добровільним набуттям іншого громадянства такі випадки:

а) одночасне набуття дитиною за народженням громадянства України та громадянства іншої держави чи держав;

б) набуття дитиною, яка є громадянином України, громадянства своїх усиновлювачів унаслідок усиновлення її іноземцями;

в) автоматичне набуття громадянином України іншого громадянства внаслідок одруження з іноземцем;

г) автоматичне набуття громадянином України, який досяг повноліття, іншого громадянства внаслідок застосування законодавства про громадянство іноземної держави, якщо такий громадянин України не отримав документ, що підтверджує наявність у нього громадянства іншої держави;

2) набуття особою громадянства України на підставі ст. 9 Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів;

3) добровільний вступ на військову службу іншої держави, яка відповідно до законодавства цієї держави не є військовим обов'язком чи альтернативною (невійськовою) службою [2].

На відміну від виходу, втрата громадянства України (денатуралізація) – це припинення громадянства за ініціативою української держави. Втрата громадянства України відбувається не автоматично з набуттям громадянства іншої держави, а виключно із дня ухвалення Указу Президента України про припинення громадянства щодо конкретної особи. Навіть якщо громадянин України набув громадянство іншої держави, він не позбавляється водночас українського громадянства, у правових відносинах з Україною надалі визнається лише громадянином України.

Праводоктринальна інтерпретація конституційного принципу єдиного громадянства в Україні є неоднозначною, а наукова думка щодо поняття «єдине громадянство» розбіжною. Тож зазначене поняття, на наш погляд, не можна вважати однаково зрозумілим, чітким і передбачуваним за обсягом і своїм змістом. Зважаючи на це, тлумачення КСУ ст. 4 Конституції України в аспекті положення про те, що в Україні існує єдине громадянство, є давно назрілим і матиме велике правове значення.

Однак попри неоднозначну інтерпретацію принципу єдиного громадянства України, більш релевантною законодавству

України буде, на нашу думку, правова позиція, за якою, виходячи зі змісту ст. 4 Конституції України в її зв'язку з іншими нормами Основного закону України, які розвинуті в Законі, Україна не визнає правових наслідків множинного громадян-

ства, але і не забороняє його. Громадянин України має право на набуття громадянства іншої держави й може водночас перебувати у громадянстві (підданстві) однієї або кількох держав, але доки стан множинного громадянства не буде припинено.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.
3. Дахова І.І. Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 26. С. 95–109.
4. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В.Я. Тацій (гол. редкол.) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2012. 1128 с.
5. Конституційне право України : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. В.П. Колісника, Ю.Г. Барабаша. Харків : Право, 2008. 416 с.
6. Тисячний Д.В. Формування та модернізація інституту громадянства в умовах глобалізації: конституційно-правове та порівняльне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії) : 12.00.02; 081. Київ, 2020. 241 с.
7. Савчин М.В. Конституційне право України : підручник / відп. ред. М.О. Баймуратов. Київ : Правова єдність, 2009. 1008 с.
8. Проект закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо декларації про іноземне громадянство) № 3102-1 від 18 листопада 2008 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=33322.
9. Конституційне право : підручник / Ю.Г. Барабаш та ін. ; за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ : Ваїте, 2021. 528 с.
10. Поєдинок О.Р. Міжнародно- та національно-правові аспекти принципу єдиного громадянства. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*. Серія «Правознавство». 2018. Т. 23. Вип. 2 (33).
11. Конституційне право України : підручник. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ : Юрінком-Інтер, 2004. 510 с.
12. Софінська І.Д. Філософсько-правова доктрина громадянства : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.12. Львів, 2019. 519 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sofinska_Iryna/Filosofsko-pravova_doktryna_hromadyanstva.pdf.
13. Софінська І.Д. Подвійне громадянство, принцип вірності і публічне врядування: мати не можна позбавити. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/sofinska_i_podviyne_gromadyanstvo_2.pdf.
14. Кінаш Н.Б. Реалізація загальноєвропейських принципів громадянства в Україні: конституційно-порівняльне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2020. 281 с. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/17472/1/dysert_kinash.pdf.
15. Конституція України. Науково-практичний коментар станом на 20 травня 2018 р. / за заг. ред. К.І. Чижмарь, О.В. Лавриновича. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2018. 290 с.
16. Суботенко В.П. Науково-практичний коментар Закону України «Про громадянство України» / за заг. ред. Л.М. Горбунової. Київ : МП «Леся», 2008. 624 с.
17. Конвенція про скорочення безгромадянства від 30 серпня 1961 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_240#Text.
18. Конвенція про скорочення випадків багатогромадянства та про військову повинність у випадках багатогромадянства від 6 травня 1963 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU63002?an=0&ed=1993_02_02.
19. Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text.

20. Курцев О.Ю. Унітаризм як принцип конституційного ладу України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2021. 23 с.
21. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В.Я. Тацій (гол. редкол.) та ін. Харків : Право, 2012. 1128 с.
22. Сучасний унітаризм: доктрина і практика : монографія / Ю.С. Шемшученко та ін. ; відп. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Юридична думка, 2021. 516 с.
23. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні : навчальний посібник. Київ : Юрінком-Інтер, 2004. 336 с.